

узнемирујућим, потресним мислима, у сталном смењивању расположења и у потрази за смислом. Контрадикторна природа душе која познаје само тамну празнину и учмалу свакодневицу, а наспрот томе, плуралитет и интензитет, слична је души управо Петра Рајића у *Дневнику о Чарнојевићу* Милоша Црњанског.

Катјарина ПАНТОВИЋ

ИВО АНДРИЋ У СОЗЕРЦАЊУ ВЛАДИМИРА ПИШТАЛА

Владимир Пиштало, *Сунце овог дана: њисмо Андрићу*, Агора, Зрењанин – Нови Сад 2017

Жанровски хетерогена књига Владимира Пиштала *Сунце овог дана: њисмо Андрићу* може се читати као роман, путопис, лирска проза, или роман-есеј у којем писац открива Андрићеву и разоткрива сопствену поетику. И наш нобеловац сматрао је да је *њприрода књижевног њосла њтаква да је њисцу гоњиво немогуће сликањи друго а да њрињом не да и сам свој њорњреј или бар неку црњу од њега*. Иако изречена поводом Ненадовићевог портретисања Његоша у *Писмима из Ињалије*, Андрићево уверење о пројективном односу писца према делу, више но на друге жанрове, односило би се на есеј. Колико епистоларна форма Пишталовог најновијег дела упућује на древни есејистички облик, толико његов професионални и стваралачки профил сведоче о предусловима ваљаног есејизирања: поседовање свестране културе, енциклопедијске ширине знања, критичке свести, стилског умећа, способности материјализовања и оживљавања појмовног, медитативности, наклоности ка етичком и филозофском...

Истичући неопходну лудистичку димензију не само стварања већ и тумачења књижевног дела, савремени писац апострофира свог претходника: „Драги Иване, У младости ви сте писали да је смртни грех говорити о књижевности на некњижеван начин... Ирационално и рационално заједно чине људско... Таква је игра и писање.” И даље, о неминовно личном доживљају и интуитивној спознаји, Пиштало вели: „Моје познавање материје није површно. Али знање није овде највећа врлина, већ мисао и осећај. Ја их у детињству нисам разликовао. (...) Ако ми није била јасна разлика између осећања и мисли, можете мислити колико су ми значиле разлике између приче, есеја, романа, писма.” Из тог укрштаја мисли и осећаја, логичког и интуитивног, проистекло је и слободно, есејистичко обликовање књиге: „Користио сам комбиноване технике колажа, певања

у два гласа, плеса са духовима, контрапункта, које допуњене спиристичком телепатијом, и другима препоручујем.” С друге стране, и контрапункт, као важно поетичко обележје Андрићевог дела – зазивали су есејистичко сагледавање.

Полазећи од доживљаја, из дијалога с Андрићем Пиштало настоји да искључи посреднике-критичаре: „Користио сам се само вашим делом. Критике сам сматрао оговарањима. Био сам преводилац са језика идеја на језик слика. *Жеља ми је била да их објасним чулно и асоцијативно а не механички и нејовезано.*” Ипак, своју личну, интуитивну спознају Андрића и његовог дела Пиштало често оснажује зазивајући Милоша Црњанског, који је, уз остало, тврдио „да је трагично веровати у књиге, опште веровати. Андрић верује”.

Указавши на извесну амбивалентност мисли Иве Андрића: с једне стране „антрополошки и историјски песимизам” и, с друге, „извесну светлу мудрост и филозофску ведрину” (Љубиша Јеремић), тумачи су немерљиво већу пажњу посветили оној првој, тамној визији човека и света у његовом делу. Владимир Пиштало у својој новој књизи препознаје и истиче хелиотропне манифестације дела нашег нобеловца. Та интенција истакнута је већ насловом – *Сунце овог дана: њисмо Андрићу* и Прологом у којем писац, свом сабеседнику, саопштава:

Сунце овог дана није само наслов једне ваше песме. Он сугерише и како ваше дело изгледа обасјано сунцем овог дана... Верујем да сте били потајни елејац и да сте креативне принципе света сводили на један. То је било сунце. Говорили сте да стварно живите само у оном пролећно-летњем ђердану од сто двадесет сунчаних дана. И у тамници вам је било лакше на сунчаној страни. Желели сте да људи буду, да човечанство буде на сунчаној страни.

Разговор у који се Пиштало упушта с Андрићем и његовим делом заснива се на оним интерпретативним обрасцима који настоје да разоткрију основна значења дела, темељне онтолошке ставове писца, односе који су кључни у Андрићевој визији света. Отуд и „трагање за формулом метафоре која се понавља, за опсесивним симболом око кога се ’унутрашње форме’ кристалишу” (Сретен Марић). А тај епицентрални симбол, то „сунце пишчевог сунчаног система” (Шпицер), или „егзистенцијал” (Ниче), код Андрића је управо сунчева светлост. Још увек непостојећи фреквенцијски речник Иве Андрића указао би на изузетну учесталост лексеме *сунце* у његовом делу. Не само Андрићева лирика и медитативни записи (нарочито рани писани у експресионистичком духу), пуни су сунчане светлости. И касније, знатан број прозних (путописних, приповедних, есејистичких) текстова рачуна на ову именицу снажне, недвосмислене симболике (*Леџенда о Светом Франциску из Асизија, Сунце, На обали, Моси на Жейи, Разговор...*). И романескни ликови, које доживља-

вамо као носиоце пищевих спознаја о животу и свету (попут Алихоце и фра-Петра) сугеришу мисао о вечитим менама дана и ноћи, светла и мрака, стварања и разарања. И халуцинантно-светлосна визија, *Јелена, жена које нема* – богиња сунца, јавила се већ у *Ex Pontu*. Коначно, и у аутопоетичким есејима о природи и смислу уметности/књижевности (*Разговору с Гојом, О њричи и њричању*), Андрић исказује колико веру у моћ приче да помогне човеку да се *нађе и снађе*, да *љива бачен у океан њосијања*, толико и веру у моћ човековог бића да поглед усмери горе тежећи апсолуту.

На Андрићеву хелиотропну мисао до сада су најдоследније упућивали Жанета Ђукић Перишић, аутор студије *Кавалер светиоџ духа* и приређивач реконструисаног романа *На сунчаној сирани*, и Драган Проле, који, у предговору избора из Андрићевог дела насловљеног *Сунце*, запажа:

Андрићева сунца махом нису природна и спонтана, него су израз људске бриге и промишљања, њихово светло не сија зарад остварења неких апстрактних или утопијских циљева. Напротив, сврха људског живота је у њему самом, у напору да наш живот буде вредан и достојан живљења. Упркос свим истинама о неправдама и невољама које станују у животном свету, Андрићева најдрагоценија истина остаје унутар животности, снаге препорода и поновног рађања људкости. На трагу тог пишчевог уверења можемо да трагамо и за структурним склоповима који су његово дело учинили толико снажним и актуелним.

Андрић пак бележи: „Сањам једну доброту без граница којом бих хтио да некога обаспем, којом бих хтио да ме неко обаспе?“, на основу такве спознаје андрићевац Владимир Пиштало темељи свој дијалог с њим: „...ви сте настојали да посведочите да осим мрака и страха који свакога кадкад обузму, на свету постоје и човечније и ведрије ствари... као писац, ви сте стављали облог бијеноме. Притом човеку нисте обећали да и у сутрашњем свету никог неће тући, само да ће вероватно то бити други“, бележи Пиштало своја запажања у поглављу „Доброта“. Настojeћи на просветитељској димензији и мудросном карактеру Андрићевог дела, налази: „Никад нисте заборавили да сте тек у књигама нашли неопходну храну машти коју вам ни породица ни друштво нису могли дати. Надали сте се да ће ваше књиге неке бити прозор, као што су туђе биле за вас.“

И сама биографија Иве Андрића била је потврда уверења о напорима да се превазиђе („надмудри“) *случајности рођења*: „Ви сте пошли путем који сте нацртали. Желели сте да путујете – из грубости у уљуђеност, из хаоса у хармонију. Ваљало је побећи од обичног, од стидно баналног, од старог себе“; уосталом: „Све што је икад постигнуто на свету постигнуто је упркос нечему, упркос предрасудама, упркос болести, упркос сиромаштву.“ (Узгред, идеју о саморађању, аутокреацији, вољним

напорима да се, ако не досегне, оно бар посегне за вишим формама у сфери духа, лајтмотивски провлачи Пиштало и кроз раније своје књиге.) Потенцијалност, налази Андрићев поклоник и следбеник, јесте „суштински елеменат” дела овог великана: „Хтели сте да ваш живот буде светионик новим путницима на кривим путевима.”

Зна, дакако, Пиштало да ни Андрића ни себе није могуће тумачити и разумети апстрахујући контекст, већ је неопходно ствари сагледати из различитих перспектива; тумачећи текст, пратећи биографију, знајући културноисторијски миље. Стога *Сунце овог дана* „није роман о једном човеку, већ о једној култури”. А та култура, доживљавана је, често, погледом споља, упоређивана и именована оним чега у њој нема. И Андрићево, а показује се и Пишталово уверење је другачије; и у тој култури, заједничком њиховом завичају: „ИМА свега што си кадар да разумеш и осветлиш.” У оном „Јер и ми...” – што покушава да измуца један од јунака *Травничке хронике*, Пиштало налази жудњу читавог Балкана „да наше име не угине у бољем и човечнијем свету”. Способан да свет види очима многих, својим сверазумевањем Андрић казује „зашто се Балкан некад звао *catena mundi*, жила куцавица света”.

У *Чаробном бреџу* Томас Ман, који, знамо, има такође повлашћено место у Пишталовој лектири, казује о томе да човек не живи само својим личним животом, већ и животом свога доба. Појединац који има високе личне циљеве, и улаже напоре да их оствари, поставља и својој епохи питања о смислу тих напора. Ако тој савремености недостају нада и смерови, ако му то друштво на питања о крајњем смислу свих напора одговори муком, то ће осујетити личне напоре. Такво стање инхибираности и апатије могу да превазиђу само две категорије људи: или они грубе виталности, или сасвим изузетне личности с високо успостављеном моралном вертикалом. Тим херојским природама припада и Иво Андрић, за кога многи тврде да је био културнији од других. А „култура је ипак, многоме, превезилажење тренутка” (Сретен Марић).

„Слатка је свјетлост и добро је очима гледати сунце”, знају то и Андрић и Пиштало.

Најпалија ЛУДОШКИ